

בית מדרש ישיבה AI

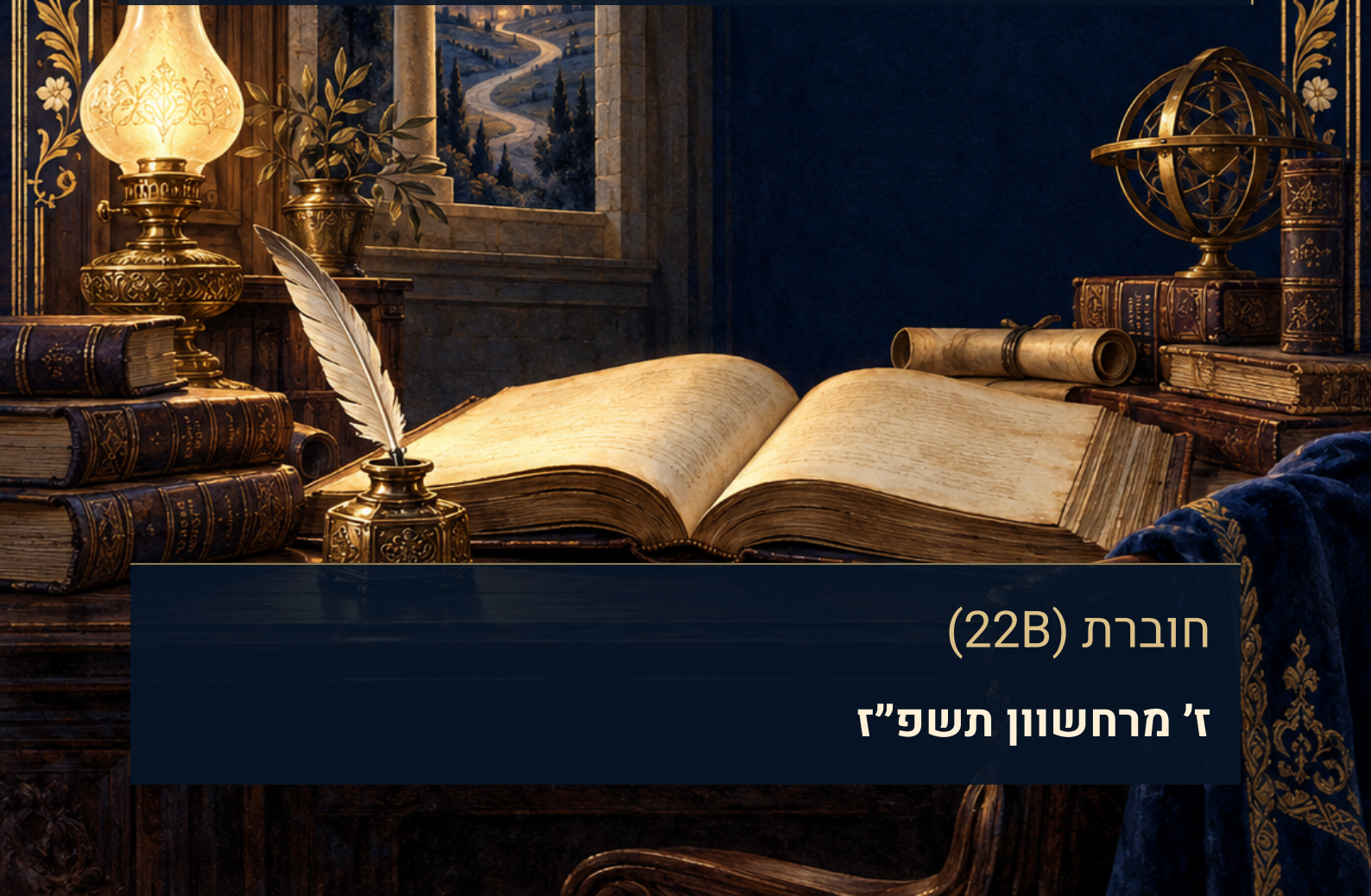
סדרת עיון בתניא יומי

נשמות חדשות

המשך

שורשי המושג
"נשמה חדשה"

מן הזוהר של ליל שבת
אל ההולדה והעטרות שלעתיד

חוברת (22B)

ז' מרחשוון תשפ"ז

פתח דבר: נשמה חדשה בכל שבוע?

בליל שבת, בתוך "כגוונא", אנחנו אומרים שכולם מתעטרים ב"נשמות חדשות". האנשים עומדים בבית הכנסת כפי שעמדו בו קודם לכן; איש לא נולד באותו רגע. ובכל זאת הזוהר מדבר על נשמות חדשות הניתנות להם. מה בדיוק מתחדש?

בחוברת 22, "נשמות חדשות", פתחנו מן הלילות שלעתיד שבתניא, מתשובת התוספות על אוצר הנשמות ומכינויו של אדמו"ר הזקן. כעת אנחנו חוזרים אל שורשי המושג: אל לשון הזוהר, אל תוספת השבת ואל הקשרים שבין תוספת, הולדה ועטרה.

יש כאן תשובה חיובית ברורה. הזוהר עצמו קורא לתוספת השבת "נשמות חדשות", ומחבר אותה גם להתעטרות ולקדושת ההולדה. רבי חיים ויטאל מפרש את הלשון כנשמות שאינן מגולגלות, ומציע בלשון "אפשר" שייכות לאוצר הנשמות. בחסידות מתבאר כיצד תוספת מלמעלה מאירה בנשמה שכבר קיימת, ואדמו"ר הרש"ב מציע לקשר לכך את נשמות העתיד.

כדי להבין מה מתחדש, נבחין בין מקור הרעיון, הופעת המילים עצמן וההגדרות שבספרי הגלגולים. בירור המדרגות בשבת ובמועדים יראה גם כיצד אותה לשון משמשת לתוספות ולדרכי גילוי שונות.

האם כל שימושי המושג התחילו מתוספת השבת? לכך לא נמצאה שרשרת מסירה מוכחת. נמצאו מקורות קרובים וגשרים מפורשים ביניהם, ולצדם גם מחלוקת בפרשנותם. החוברת עומדת בפני עצמה וממשיכה את חוברת 22. בסופה מבחר מקורות להמשך הלימוד בפנים.

מפת הקריאה

מתוספת השבת אל שורשי הלשון, המדרגות והעטרות שלעתיד

א. שתי שאלות קדומות: התוספת והאוצר

נשמה יתרה בשבת ואוצר הנשמות שבדברי חז"ל

ב. מה אומר הזוהר של ליל שבת?

החדשות, התוספת וההתעטרות באותו תיאור

ג. המקבל, התוספת והאור המאיר בו

דברי אור החמה ורח"ו: נתינה, גלגול והארה

ד. מה פירוש "מן העולם הבא"?

שם של מדרגה עליונה ושם של מסגרת עתידית

ה. חדשות באוצר הנשמות ובהולדה

הבהיר, התוספות והזוהר מחברים כמה הקשרים

ו. עדות קדומה למסירת דברי הבהיר

ציטוט הבהיר באוצר עדן גנוז ומשמעות העדות

ז. "דבר חדש ממש" בשבת שלנו

ביאור אדמו"ר הזקן על אהבה שלמעלה מן השכל

ח. נשמה יתרה: שם אחד וכמה מדרגות

נר"ן, נשמה לנשמה, חיה ויחידה

ט. יום טוב: מה שוללת ההלכה ומה מתאר הזוהר?

מחלוקת הראשונים וביאור הרבי בגדרי התוספת

י. יום הכיפורים: חמש תפילות וחמש מדרגות

מוסף, נעילה והשפעת קדושת היום

יא. מן השבת אל העטרה שלעתיד

ההשוואה שבתער"ב וההבדל במקור ההמשכה

יב. מפת ההקשרים: שבת, מועדים ועתיד

תוספת, מדרגה וגילוי · לטבלת ההשוואה בעמ' 13

יג. מה מוסיף ההמשך לשאלת אדמו"ר הזקן?

מה נוסף לבירור האישי שבחוברת 22

יד. מה התברר על שורשי המושג?

התשובות שאפשר לקחת מן הלימוד

טו. לעיון במקורות

מבחר מקורות ללימוד בפנים ולהמשך העיון

4

4

5

6

6

7

8

8

10

11

12

13

14

14

15

א. שתי שאלות קדומות: התוספת והאוצר ↑

עוד לפני בירור המילה "חדשה", נכיר שני עניינים שבדברי חז"ל. הראשון הוא תוספת השבת: ריש לקיש מלמד שנשמה יתרה ניתנת לאדם בערב שבת וניטלת ממנו במוצאי שבת. אדם שכבר חי מקבל תוספת הקשורה לקדושת היום. לשון המימרה היא "יתרה".¹

העניין השני הוא אוצר הנשמות. חז"ל אומרים שאין בן דוד בא עד שיכלו הנשמות שב"גוף"; רש"י מפרש שזהו שמו של אוצר הנשמות. מכאן קושיית הלידות: אם האוצר צריך לכלות לפני ביאת המשיח, מהיכן יבואו נשמות הנולדים אחריה? תוספות מציעים שיהיו אוצר חדש ונשמות חדשות.

מצד אחד תוספת לאדם החי עתה, ומצד אחר נשמות הבאות לעולם. כדי להבין את הקשר נבחין בין שלוש שאלות: מה מקור הרעיון; היכן מופיעה לשון "נשמות חדשות"; וכיצד מוגדרת החדשות ביחס לגלגול ולאדם הראשון. כל אחת מהן מאירה צד אחר של הבירור.

ב. מה אומר הזוהר של ליל שבת? ↑

בקטע "כגוונא" מתוארת כניסת השבת כהארה של אחדות ומנוחה, שבה מסתלק שלטון הדינים. השכינה מתעטרת למטה בעם הקדוש, ומיד נאמר:

"וכלהו מתעטרן בנשמתין חדתיין" — וכולם מתעטרים בנשמות חדשות.²

העם הקדוש כבר נמצא בעולם. עם כניסת השבת הוא מקבל תוספת. "מתעטרים" מתאר מעלה הניתנת למקבל קיים, כעטרה המוסיפה כבוד למי שנושא אותה. החידוש שייך למה שניתן לו בתוך חייו.

בזוהר בראשית מתוארת "סוכת שלום" הפורשת כנפיה על ישראל ונותנת נשמות חדשות לכל אחד. באותו רצף נקראת הנתינה "תוספת הנשמה", ושבת נקראת "דוגמא דעלמא דאתי" — דוגמה של העולם הבא.³

1. תענית כז ע"ב; ביצה טז ע"א, וברש"י ד"ה נשמה יתירה.

2. זוהר ח"ב קלה ע"ב, תרומה, בתוך "כגוונא"; תחילת הקטע בקלה ע"א.

3. זוהר ח"א מח ע"א-ע"ב. לשון "תוספת" מתחילה בע"א והמשפט נשלם בראש ע"ב.

התוספת נלקחת מן העולם הבא וניתנת לעם הקדוש. מילות הזוהר מוסיפות למתנה תיאור של מקור ושל שייכות למעלה עליונה.

חדשות, תוספת והתעטרות נאמרות אפוא בתוך תיאור השבת עצמו. הזוהר מתאר את הניתנה לעם הקדוש הקיים; המפרשים מוסיפים לברר את טיבה של הנשמה הניתנת ואת דרך פעולתה במקבל.

ג. המקבל, התוספת והאור המאיר בו [†]

יש כאן שתי שאלות: האם הנשמה החיה באדם כבר באה קודם בגוף, ומה טיבה של התוספת הניתנת לה בשבת. "ביאה ראשונה" פירושה שזו הפעם הראשונה של הנשמה בגוף. כשהתוספת נקראת חדשה, בודקים על מי מוסב התואר. ההבחנה אינה מנתקת את המתנה מן המקבל: נראה כיצד היא מאירה בו ומוסיפה חיות לעבודתו.

באור החמה, פירוש לזוהר מאת רבי אברהם אזולאי, מבואר "נשמתין חדתינ" כנשמות שאינן מגולגלות. הביאור מוסיף שבשבת נפתח השער הפנימי, "והזוכה יקח", ואילו המגולגלות נמצאות בהיכל למטה עד שיזכו. בכך נכנסת לדיון גם הזכייה בתוספת: אופן הקבלה קשור למעלת המקבל.⁴

בסמוך מובאים דברי רבי חיים ויטאל, רח"ו: מן הקטע נראה שיש גם עתה נשמות חדשות, "שאינם מגולגלות"; והוא מציע: "אבל אפשר יהיו מאותו אוצר הנקרא גוף". "אפשר" מוסב על השייכות לאוצר. זהו יישוב מוצע בין מאמרים, הנאמר בפירושו של רח"ו על הזוהר.⁵

וכיצד התוספת פועלת בנשמה? באור החמה מתבאר "תוספת נשמתא" כ"אור נוסף מאיר בנשמה", ובהמשך נאמר "נשמה דאצילות". אצילות היא שמו של עולם רוחני עליון, שבו מודגשת האחדות עם האלוקות. לשונות הניתנה וההארה נפגשות בביאור אחד: התוספת הנעלית מאירה בנשמה המקבלת.

כך מתחדדת שאלתנו: מי מקבל, מה ניתן לו, ומה נאמר על התוספת? הזוהר מתאר את העם המתעטר; המפרשים מוסיפים בירור על גלגול ועל אוצר; והביאור על האור הנוסף מלמד כיצד מתנה עליונה נעשית חיות אצל הקיים.

4. אור החמה על זוהר ח"א מח ע"א, ד"ה נשמתין חדתינ וד"ה תוספת נשמתא.

5. אור החמה שם, הדברים המובאים בשם רח"ו אחרי ד"ה תוספת נשמתא. איגלגול הוא פירושן; השייכות לאוצר מוצעת בלשון "אפשר".

ד. מה פירוש "מן העולם הבא"?[↑]

נשוב ללשון הזוהר: התוספת נלקחת "מן העולם הבא". האם זהו שם של זמן, של מדרגה או של שניהם יחד? הזוהר מצרף שתי הקבלות: שמיטה ויובל, ושבת והעולם הבא. באור החמה מתבאר הקשר באמצעות שתי מדרגות אלוֹקיות: מלכות, הקשורה להמשכת החיות לעולמות, ובינה, שממנה נמשכת כאן קדושה עליונה יותר.

לשון הביאור מגדירה גם את ההווה וגם את העתיד: עתה בשבת שולטת קדושת המלכות; בעולם הבא "תהיה שליטת קדושת הבינה מתפשטת למטה"; "ועתה בשבת קצת מזה". כבר עתה מאיר בשבת מקצת מן הקדושה המתוארת ביחס לעולם הבא.

"דוגמה" מבטאת כאן שייכות ממשית: תוספת מן המדרגה העליונה מאירה בהווה, ואילו התפשטות שלטונה מתוארת בעתיד. כך מצטרפים הזמן והמדרגה בתוך ביאור אחד. כשנגיע ל"יום שכולו שבת", נוכל לשאול מהו מקור התוספת וכיצד היא מתקבלת באותו זמן.

ה. חדשות באוצר הנשמות ובהולדה[↑]

לשון החדשות מופיעה גם בקושיית הלידות. בתוספות עבודה זרה מוצע:

"שמא י"ל גוף חדש ונשמות חדשות יהיו".⁶

"גוף חדש" פירושו כאן אוצר חדש, בהתאם למאמר שעליו נשאלה הקושיה. "שמא" שומר את מעמד התירוץ כהצעה הפותרת את שאלת האוצר; מיון מפורט של הנשמות מתפתח במקורות אחרים.

בספר הבהיר נקשרות החדשות לאוצר הנשמות ולביאת בן דוד. בדפוס אמסטרדם ובציטוט שנבדק באוצר עדן גנוז נאמר "ויזכו החדשות לצאת", וכן "נשמתו תצא חדשה". אלו לשונות הנוסח המסוים הזה; השוואה בין עדי הבהיר דורשת לציין באיזה נוסח לומדים.⁷

6. תוספות עבודה זרה ה ע"א, ד"ה אין בן דוד בא. תירוץ "שמא" אינו מיוחס בנפרד לר' אלחנן ששמו נזכר קודם לכן.

7. ספר הבהיר קפד, במספור הרווח; דפוס אמסטרדם ת"א י ע"ב-יא ע"א, ד"ה "ומ"ט אמרינן". הדיוק כאן מתייחס לדפוס זה ולציטוט במהדורת גרוס.

סמוך לפני כן נידונים "חי העולמים" וענייני שבת. ההקשרים מצטרפים, אך הרצף עצמו אינו קובע שהחדשות היוצאות לעולם הן התוספת השבועית. בזוהר בראשית מופיעות "נשמתין חדתיין" הן במצוות פרייה ורבייה והן בזיקה להתחדשות העתידית ולכלות האוצר. ובזוהר תרומה, בהמשך "כגוונא", התעטרות בנשמות וברוחות חדשות ויתרות נכרכת בקדושת הזיווג ובהולדת בנים קדושים.⁸

גם הפרשנות הקדומה מתעדת מחלוקת. ר' מנחם ריקנאטי לומד תחילה ממשל הבהיר שאין חדשות עתה עד ימות המשיח; מיד הוא מביא בעלי קבלה החולקים וסוברים שיש מן החדשות גם עתה ביחידים, ומפנה לזוהר.⁹ זהו דיון ממשי בהיקף החדשות בהווה, המוסיף עומק למפגש שבין ההקשרים.

ו. עדות קדומה למסירת דברי הבהיר[†]

באוצר עדן גנוז מצטט רבי אברהם אבולעפיה את הבהיר בשמו. בתוך הרצף הוא מביא את השבת, הברכות ואוצר הנשמות, ובכללם את יציאת החדשות ואת נשמת בן דוד שתצא חדשה.¹⁰

בחיבור עצמו מצוין זמן כתיבתו בסוף שנת ה'מ"ה ולקראת תחילת ה'מ"ו — שנת 1285 למניינם. לפנינו עדות למסירת הפסקה בשם הבהיר בתוך חיבור מן המאה הי"ג. התאריך הוא ציון פנימי בחיבור; העותק שבבסיס המהדורה המודפסת הוא שאלה נפרדת.

ערכה של העדות ברור: יש מצטט מזוהר, חיבור בעל ציון זמן פנימי וקטע שאפשר לקרוא בו את לשון החדשות בהקשר האוצר. עדיין דרושה ראייה נוספת כדי לזהות את ההופעה הראשונה בכל הספרות, או כדי להוכיח כיוון של השפעה בין הקטעים.

8. זוהר ח"א יב ע"ב, פקודא שתיתאה; כח ע"א-ע"ב; ח"ב קלו ע"א.

9. ריקנאטי, וישב, בראשית לח, ח, אחרי משל הבהיר, ד"ה "ומזה המאמר" ואחריו "אמנם יש מבעלי הקבלה חולקים".

10. אוצר עדן גנוז, אוצר א עמ' 28-29; עדן ח עמ' 274, מהדורת אמנון גרוס, ירושלים תש"ס. התיארוך הוא ציון פנימי בחיבור.

ז. "דבר חדש ממש" בשבת שלנו [†]

אדמו"ר הזקן מבאר בתורה אור שאהבת ה' של ימי החול נולדת מן ההתבוננות: האדם מתבונן בגדולת ה' ומתעורר ברצון להתקרב אליו. בשבת מתגלה גם אהבה שלמעלה מן השכל, הנמשכת מלמעלה. על כך הוא כותב שנולד בכנסת ישראל "דבר חדש ממש" שאינו נמצא בהם בחול. הנשמה היתרה מתבארת כגילוי הרצון העליון מבחינת יחידה, ונקראת גם "נשמת כל חי": חיות עליונה הנמשכת ומתגלה ברצון האדם.¹¹

"יחידה" מציינת את הקשר העצמי של הנשמה עם הקב"ה, שלמעלה מן הכוחות הפרטיים. כאן מתגלה ממנה רצון ואהבה שעבודת ההתבוננות לבדה אינה מולידה. החידוש ממש, והוא מתרחש אצל האדם שכבר חי ועובד את ה'.

עבודת החול מכינה את הכלי: הרצון שהתעורר מן ההתבוננות נעשה כלי לרצון העליון המתגלה בשבת. אחר כך נמשכת ממנו הארה גם בתפילות ימי החול. תוספת השבת מעמיקה אפוא את הקשר ומוסיפה חיות לעבודת השבוע הבא.

כלל הלימוד: את התואר קוראים יחד עם נושאו. "דבר חדש ממש" של רצון ואהבה מבאר את תוכן הגילוי; "ביאה ראשונה" מבארת את תולדות הנשמה. בכל מקור בודקים איזה חידוש הוא מתאר.

ח. נשמה יתרה: שם אחד וכמה מדרגות [†]

שלוש שאלות מסדרות את התמונה: מה נמשך בשבת, מאין הוא נמשך וכיצד מקבלים אותו? כדי להשיב, צריך להבין גם כיצד שמות המדרגות משמשים בכל הקשר.

השמות והמערכות. חמש מדרגות הנשמה הן נפש, רוח, נשמה, חיה ויחידה. שלוש הראשונות נקראות נר"ן, והשתיים העליונות ח"י. לפעמים "נשמה" היא שם כולל לחיות הרוחנית, ולפעמים שמה של המדרגה השלישית דווקא.

¹¹. תורה אור, ויקהל פז, ד-פת, ב, ד"ה ויקהל משה. ארבעה טורים בכל דף; מראה המקום לפי מספור הטורים המקובל.

בפרי עץ חיים נמנים ארבעה חלקים בתוספת השבת: נפש, רוח, נשמה ו"נשמה לנשמה". מתוארת גם הסתלקות הדרגתית: "נשמה לנשמה" מסתלקת במוצאי שבת, תוספת הנשמה ביום ראשון, הרוח ביום שני והנפש ביום שלישי.¹²

בשער הכוונות "נשמה לנשמה" מתבאר כ"נפש דמלכות דאצילות". שני הכינויים מתארים כאן את אותה תוספת בשתי מערכות: הראשון מציין את מקומה בסדר התוספות, והאחר מתאר אותה ביחס לעולמות. המילה "נפש" לבדה אינה מבטלת את מעלת התוספת.¹³

מה נמשך בשבת. בכוונה שבפרי עץ חיים, המובאת בשם "החברים" על עניית "ברכו", נזכרת קבלת "רוח יתירה" בחמש בחינות נרנח", כנגד חמש התיבות "ברוך ה' המבורך לעולם ועד".¹⁴ "רוח יתירה" כוללת כאן במפורש גם חיה ויחידה; אין לצמצמה מראש למדרגה השנייה בלבד.

בתורה אור מביא אדמו"ר הזקן בשם פרי עץ חיים את תוספות נר"ן הנמשכות לימי החול, ולצדן תוספת ח"י המסתלקת במוצאי שבת. בפרי עץ חיים נקרא החלק המסתלק אז "נשמה לנשמה". ההקבלה בזמן מסייעת להשוות; בכל מקור נשמור על שמותיו ועל הגדרותיו.

בתורה אור מתבאר גם גילוי מבחינת יחידה ותוספת משרש הנשמה. כאן נזכרים "מקיפים" — אורות שלמעלה מן הקבלה הפנימית. כשהם נעשים פנימיים, מעלה עליונה מאירה בתוך המקבל. את הלימוד מכך על הנשמה היתרה מנסח אדמו"ר הזקן בביאורו שלו.¹⁵

כיצד מקבלים. פרי עץ חיים מבחין בין הזוכה מכוח נשמתו הפרטית ובין המקבל דרך ההארה הכללית שבעולמות. בתורת חיים מתאר אדמו"ר האמצעי את הארת הנשמה היתרה מבחינת יחידה בכל איש מִיִּשְׂרָאֵל,

¹². פרי עץ חיים, שער השבת פרק א; תוספות נר"ן והסתלקותן בימים א-ג.

¹³. שער הכוונות, עניין קבלת שבת במנחת ערב שבת, דפוס ירושלים תרס"ב סב ע"א. כותרת הדרוש בפנים: דרוש א.

¹⁴. פרי עץ חיים, שער השבת פרק יא, הקטע המסומן "מהחברים".

¹⁵. תורה אור פת, א-ב. פרי עץ חיים פרק יט עוסק במוחין של זעיר אנפין; תורה אור לומד מהם על הנשמה היתרה.

ומדגיש שהיא "בהעלם גדול".¹⁶ מקור ההארה ומידת גילוייה אצל המקבל הם אפוא שתי שאלות קשורות.

מה למדנו? חיה ויחידה נזכרות יחד בתוספת השבת; תורה אור מבאר גילוי מבחינת יחידה; ודרך הקבלה נידונה לפי האדם. נוסחה המעמידה את כל תוספת השבת על חיה לבדה אינה עולה מן המקורות שנבדקו.

ט. יום טוב: מה שוללת ההלכה ומה מתאר הזוהר?

אחרי בירור המדרגות בשבת, יום טוב מעמיד שאלה יסודית: האם יש בו נשמה יתרה, ובאיזה מובן? במוצאי שבת מריחים בשמים כדי להשיב את הנפש על יציאת הנשמה היתרה. מכאן נכנסת השאלה להלכות ההבדלה. הרשב"ם מסביר שאין צורך בהם כשיום טוב חל במוצאי שבת, מפני שגם ביום טוב יש נשמה יתרה "כשבת". התוספות מקשים: אם כך, מדוע אין בשמים במוצאי יום טוב? הם סוברים שביום טוב אין נשמה יתרה, וששמחת היום והאכילה והשתייה מועילות במקום בשמים.¹⁷

אדמו"ר הזקן פוסק בשולחנו: "אבל ביום טוב אין לאדם נשמה יתירה כלל". לעומת זאת, ברעיא מהימנא, חלק בזוהר, נאמר: "נשמה יתירה דכל ישראל בשבת ויומין טבין".¹⁸ כיצד מצטרפות הלשונות?

הרבי מבאר שבזוהר נידונה המשכת נשמה נוספת מלמעלה, ואילו בנגלה — דרך הלימוד של התלמוד וההלכה — "נשמה יתירה" מתארת מצב שהמנוחה והעונג של השבת פועלים באדם. בהמשך הוא מעמיק: זו מנוחתו של הקב"ה הניתנת לישראל ומקדשת אותם, עד שנעשה שינוי באדם עצמו. צער הפרידה מן השבת והצורך להשיב את הנפש קשורים למעלה הזאת.

¹⁶. תורת חיים, שמות, ויקהל, דף תכב, קה"ת תשס"ג ח"ב. בלקוטי שיחות לא עמ' 194, בהערה 28 שם, נזכרת הארת היחידה בשבת, בציון "תרלב, א".

¹⁷. פסחים קב ע"ב: רשב"ם ד"ה ושמואל אמר ינה"ק, בסופו; תוספות ד"ה רב אמר יקנ"ה.

¹⁸. שו"ע אדמו"ר הזקן, או"ח תצ"א א; זוהר ח"ג רמב ע"ב, רעיא מהימנא.

על ההגדרה הזאת מתפרשת השלילה ביום טוב. היא אינה שוללת את ההמשכה המתוארת בזוהר. הרבי מוסיף שלפי ביאורו גם הרשב"ם אינו משווה את המדרגות בשלמות: ביום טוב היא פחותה מזו שבשבת. ראייתו שיש מדרגות שונות היא שהזוהר מזכיר תוספת גם בראש חודש.¹⁹

כך מתבררים גם הדין וגם תוכנו: בפנימיות מתוארת המתנה מלמעלה; בנגלה מתבאר מה קדושת מנוחת השבת פועלת באדם, ומדוע יציאתה מצריכה השבת הנפש.

י. יום הכיפורים: חמש תפילות וחמש מדרגות[†]

ביום הכיפורים מתפללים חמש תפילות. במאמר "וכל אדם" מבאר הרבי שהן כנגד נפש, רוח, נשמה, חיה ויחידה. שלוש התפילות שיש בכל יום נידונות כנגד נר"ן; מוסף של יום הכיפורים כנגד חיה; "והגילוי דיחידה הוא (בעיקר) בתפלת נעילה".²⁰

"בעיקר" משאיר מקום לפעולה לאורך היום כולו. בלקוטי שיחות מבואר שאף שעיקר הגילוי בנעילה, בכללות הוא שייך לכל יום הכיפורים. ובהערה באה הקבלה לשבת: עונג שייך לכללות היום, ואילו "רעוא דרעוין" — עת גילוי הרצון העליון — בסופו.²¹

גם באגרא דכלה, לרבי צבי אלימלך מדינוב, נידונה "תוספת ... חיה" ביום הכיפורים. היא מבארת את יכולתו של אהרן לעמוד בקודש ולקבל בהירות עליונה בלי להתבטל ממציאיותו.²² זהו תפקיד מסוים של התוספת: כוח לקבל גילוי נעילה.

¹⁹. לקוטי שיחות לא, תשא ב, עמ' 191–196; ריבוי המדרגות בעמ' 192. בהערה 15 שבשיחה ובשוליה מובא דיון שער הכולל בנוסח "כלל"; הרבי מבאר את הלשון גם בלי הגהה.

²⁰. ד"ה וכל אדם תשכ"ג ס"ט, ספר המאמרים מלוקט — תשרי, עמ' פא. "בחי" שבמוסף נקרא כאן "בחיה", בהקבלה לנר"ן. הסוגריים ב"בעיקר" הם במקור.

²¹. לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1154 והערות 23–24 שם. בגוף השיחה: עיקר הגילוי בנעילה ובכללות ביום כולו; בהערה 24 שבשיחה — ההקבלה לשבת.

²². אגרא דכלה, אחרי מות, ד"ה "וידבר וכו' בקרבנם"; מהדורת ניו יורק תשנ"ג עמ' 461–462. המילים "נשמה יתירה מבחינת" שבסוגריים במהדורה הן תוספת מהדיר.

בקונטרס "ענינה של תורת החסידות" מוסיף הרבי שהסיבה להוספת נעילה פועלת גם בארבע התפילות האחרות. מעלתו של היום חודרת גם לעבודות שיש להן מקבילה בשאר השנה.²³

מתקבלת תמונה חיובית שלמה: חיה נזכרת במוסף, יחידה עיקר גילוייה בנעילה, ומעלת היחידה שייכת בכללות ליום כולו. לצד הארת היחידה בשבת מתברר כאן סדר מיוחד של גילוי בתפילות יום הכיפורים.

ומה לגבי הבשמים שבהבדלה? דינם במוצאי יום הכיפורים נידון בנפרד ממדרגות התפילה. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן מבחין בין יום הכיפורים שחל בחול לבין יום הכיפורים שחל בשבת; פרטי הדין מובאים בסעיף המצוין בהערה.²⁴

יא. מן השבת אל העטרה שלעתיד ↑

מן השבת והמועדים נפנה אל "יום שכולו שבת". כאן נחזור לשאלת מקור התוספת ואופן קבלתה, באמצעות העטרה וההשוואה לנשמה היתרה.

בלקוטי תורה מתוארות נשמות שנכללו באדם הראשון, ולעומתן נשמות נעלות שלא נכללו בו. באלף השביעי יתעטרו הראשונות באחרונות, "כל חלק וחלק עם הדומה לו". בהמשך מתבאר שהנשמות החדשות שלא נכללו באדם הראשון יומשכו מפנימיות עתיק.²⁵

העטרה מתארת יחס בין נשמות: מקבל קיים מתעלה בתוספת ממדרגה גבוהה ממנו. גם בזוהר יש השוואה מפורשת בין תוספת לעתיד לבין תוספת שבת: ברעיא מהימנא מושווית תוספת הרוח העתידית בישראל לתוספת הנפש של שבת. זו ראייה להשוואת התוספות, אף שבמשפט זה עצמו לא נאמר "נשמות חדשות".

אדמו"ר הרש"ב מציע בהמשך תער"ב, סדרת מאמריו, על הנשמות החדשות שיתגלו לעתיד: "די"ל שיהיו ע"ד נשמה יתירה דשבת עכשיו". תוספת השבת

²³. ענינה של תורת החסידות, סעיף ח הערה 55. הסיבה להוספת נעילה פועלת גם בשאר ארבע התפילות; אין כאן השוואת שיעור הגילוי בכולן.

²⁴. שו"ע אדמו"ר הזקן, או"ח תרכ"ד ג, דין הבשמים במוצאי יום הכיפורים ובחל בשבת.

²⁵. לקוטי תורה, שיר השירים נ, א ונא, ג. המקור המצוטט שם בעטרה: ספר הגלגולים ראש פרק ז.

נמשכת מעצמות אבא, "והוא ענין נשמת כל חי"; ולעיתיד, ב"יום שכולו שבת", הנשמה היתרה תימשך מפנימיות עתיק.²⁶

"אבא" הוא בחינת החכמה; "פנימיות עתיק" מציינת מקור פנימי ונעלה יותר. השם "נשמת כל חי" קושר את תער"ב לתורה אור. "די"ל" ו"על דרך" מסמנים הצעת השוואה, תוך הבחנה במקור ההמשכה.

ההקשר מבחין בין גילוי שמעורר עתה עלייה והתכללות לבין גילוי שלעתיד יאיר כחיות פנימית בנשמות. בקיצור המאמר נזכר טל תחייה, ומוצע שגם זה עניין נשמות חדשות שלעתיד. אלו תיאורים מצטרפים של החיות העתידית.

יב. מפת ההקשרים: שבת, מועדים ועתיד [↑]

לצד שבת השבועית מופיע "יום שכולו שבת". בזוהר וירא נזכר תחילה חידוש של נשמות קודמות, ובהמשך מתוארים הנשואים בסוף האלף השישי והנשמות החדשות הנלקטות להיות עמם בכניסה ל"שבת".²⁷ נשמור בכל תיאור את המסגרת ואת הפעולה שהמקור מציין.

המסגרת	מה מתואר	מה משווים?
שבת שבכל שבוע	תוספת למקבלים חיים; נר"ן וח"י; גילוי מבחינת יחידה	התוספת, מקורה ואופן קבלתה
יום טוב	המשכה מלמעלה בזוהר; הגדרה שונה בנגלה	איזו "נשמה יתרה" נידונה
יום הכיפורים	חיה במוסף; יחידה (בעיקר) בנעילה ובכללות היום	סדר הגילויים בתפילות
"יום שכולו שבת" בתער"ב	הצעת השוואה לנשמה יתרה, מפנימיות עתיק	המשותף וההבדל במקור
"שבת" שבזוהר וירא	חידוש קודמות וליקוט חדשות עם הנשואים	תפקידה של כל קבוצה

²⁶. המשך תער"ב ח"ב עמ' תשעא-תשעב, ד"ה פדה בשלום, י"ט כסלו העת"ר; טל תחייה נזכר בהקשר ובקיצור.

²⁷. זוהר ח"א קיט ע"א, וירא, ברצף שלפני "ויהי אחר הדברים האלה".

בכל שורה אפשר לחבר צד מסוים: תוספת, מדרגה, גילוי או קבלה. כך נשמר כוח ההשוואה עם התוכן הייחודי שכל מקור מוסיף.

יג. מה מוסיף ההמשך לשאלת אדמו"ר הזקן?[†]

על אדמו"ר הזקן נמסרו תיאורים אישיים של חדשות, אצילות וגילוי הנשמה בגוף. חוברת 22 פרשה את המקורות, ובהם דברי אדמו"ר הרי"ץ, ואת שתי הקריאות: חדשות בתוך מסגרת הזמן הזה, או שייכות מיוחדת למדרגת נשמות העתיד. המחקר העדיף את הראשונה כנקודת מוצא פרשנית, והותיר לבירור את מובן ההיכללות והיקף השייכות למדרגת העתיד.²⁸

העיון החדש מדייק את השאלה. תוספת שבת, ואף לשון "נשמה דאצילות" שבביאור על השבת, אינן מגדירות לבדן את שורש נשמת המקבל ואת כל תולדותיה. כדי ללמוד על אדם מסוים צריך לקרוא את המקור האישי ולברר מה נאמר בו על ביאתו, על גילוי ועל שליחותו.

שני ביאורי בני אהרן נשארים נפרדים: האחד מסביר התהוות ראשונה שטרם הושלמה; האחר מבחין בין נוכחות הנשמות באדם הראשון כתוספת לבין היכללותו בו כשורש ועיקר. החומר על השבת מאיר כיצד תוספת נעלית יכולה להאיר במקבל קיים, בלי לקבוע מעצמו שזהו פירוש הכינוי שנאמר על אדמו"ר הזקן. גם צירוף מקורות עשוי ללמד על כך, כאשר מוסברת החוליה המחברת את הכלל אל התיאור האישי.

יד. מה התברר על שורשי המושג?[†]

תוספת השבת נקראת בזוהר "נשמות חדשות". העם מתעטר בחדשות, והנתינה נקראת תוספת מן העולם הבא. תורה אור מבאר את החידוש ברצון ובאהבה — "דבר חדש ממש" אצל האדם החי.

נמצאו גשרים אל ההולדה, האוצר והעתיד. הזוהר מחבר תוספת לקדושת ההולדה; רח"ו מפרש את אי־הגלגול ומציע שייכות לאוצר; ואדמו"ר הרש"ב מציע השוואה לנשמה היתרה. לצד הקשרים יש מחלוקת על היקף החדשות בהווה.

²⁸. חוברת לקורא 22, נוסח שני, פרקים ז–ט, מעמוד 10 עד 13; חוברת המחקר, נוסח שביעי, פרקים ז–ט, מעמוד 16 עד 23.

חיה ויחידה נאמרות כל אחת בהקשרה. בשבת הן נזכרות יחד בתוספת; ביום הכיפורים — חיה במוסף ויחידה (בעיקר) בנעילה ובכללות היום. ביום טוב מתברר היחס בין ההמשכה לבין הגדרתה בנגלה, בתלמוד ובהלכה.

העדויות קדומות; ראשית יחידה לכל השימושים לא הוכחה. ציטוט הבהיר באוצר עדן גנוז נותן עדות מן המאה הי"ג, בלי להוכיח שכל הלשונות נולדו מן השבת. המקורות והקשרים שנמצאו כבר מאפשרים ללמוד את השורשים.

הבירור האישי דורש חוליית ראייה משלו. תוספת השבת מחדדת את אפשרויות ההבנה; השאלה על שייכותה המיוחדת של נשמת אדמו"ר הזקן למדרגת נשמות העתיד נשארת בגבול שנקבע בחוברת 22.

נחזור אל האדם העומד בבית הכנסת בליל שבת. הוא לא נולד מחדש, אך ניתנת לו תוספת הנקראת "נשמות חדשות". בתורה אור למדנו כיצד היא מוסיפה חיות לרצונו ולאהבתו. השאלות "מה התחדש?" ו"למי?" מאפשרות לשמוע בלשון המוכרת את עומק החידוש שהיא מתארת.

טו. לעיון במקורות ↑

מבחר מקורות ללימוד בפנים, עם שאלת עיון לכל חיבור.

תענית כז ע"ב; ביצה טז ע"א. מימרת הנשמה היתרה ופירוש רש"י: מה ניתן לאדם בשבת ומה חסר ביציאתה.

רשב"ם ותוספות פסחים קב ע"ב; תוספות עבודה זרה ה ע"א. מחלוקת יום טוב והצעת "גוף חדש ונשמות חדשות".

ספר הבהיר, קפ-קפד. לקרוא את הרצף משבת וברכות אל האוצר והחדשות. בדפוס אמסטרדם תי"א: י ע"ב-יא ע"א, ד"ה "ומ"ט אמרינן".

זוהר ח"א יב ע"ב, כח ע"א-ע"ב, מח ע"א-ע"ב וק"ט ע"א; ח"ב קלה ע"א-קלו ע"א. להשוות הולדה, אוצר, תוספת ועטרה.

זוהר ח"ג רמב ע"ב, רע"א מהימנא. תוספת הרוח העתידית בהשוואה לשבת, ונשמה יתרה בשבת וביום טוב.

אוצר עדן גנוז, אוצר א עמ' 28-29; עדן ח עמ' 274, מהדורת גרוס תש"ס. ציטוט הבהיר וציון הזמן הפנימי.

ריקנאטי, וישב, בראשית לח, ח, ד"ה "ומזה המאמר". המחלוקת על חדשות בהווה בעקבות משל הבהיר.

שער הגלגולים, הקדמה ז; פרי עץ חיים, שער השבת א, יא ויט. הגדרת החדשות, חלקי התוספת וסולם נרנח"י.

שער הכוונות, דרושי שבת, עניין קבלת שבת במנחת ערב שבת. "נשמה לנשמה" בתוך מערכת העולמות. דפוס ירושלים תרס"ב, סב ע"א.

אור החמה על זוהר ח"א מח ע"א. פירוש החדשות, "אור נוסף מאיר בנשמה" ודברי רח"ו על האוצר.

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, או"ח תצ"א א; תרכ"ד ג. טעם הבשמים וההבדל בין שבת, יום טוב ויום הכיפורים.

תורה אור, ויקהל פז, ד-פח, ב; לקוטי תורה, שיר השירים נ, א ונא, ג. חידוש הרצון בשבת ועטרת הנשמות שלעתיד.

תורת חיים, שמות, ויקהל, דף תכב במהדורת קה"ת תשס"ג. הארת היחידה בשבת ואופן העלמה אצל המקבל.

אגרא דכלה, אחרי מות, ד"ה "וידבר וכו' בקרבתם". תוספת חיה וכוח קבלת הבהירות בקודש.

המשך תערי"ב ח"ב עמ' תשעא-תשעב, ד"ה פדה בשלום. נשמת כל חי, יום שכולו שבת וטל תחייה.

ד"ה וכל אדם תשכ"ג, סעיף ט; לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1154; ענינה של תורת החסידות, סעיף ח הערה 55. חמש התפילות, עיקר הגילוי בנעילה ופעולתו ביום כולו.

לקוטי שיחות לא, תשא ב, עמ' 191-196. המחלוקת ביום טוב ושינוי האדם מכוח קדושת מנוחת השבת.